

CIRIL ZUPANC

V BOJU ZA SVOBODO

Druga svetovna vojna je prinesla pomembno novost v načinu bojevanja — partizanstvo. Na Gorenjskem in Primorskem so se iz malih partizanskih čet razvili bataljoni, ki so že leta 1942 prerasli v odrede, iz teh pa so leta 1943 nastale brigade, divizije in korpus. Vzporedno s tem se je spreminjal oziroma razvijal način boja. Sprva so manjše enote morale uporabljati sabotažno-diverzantske taktike, kasneje pa so brigade in divizije že uspešno kombinirale diverzije, zasede s frontalnim bojem ali pozicijsko obrambo. Taka oblika boja je splošno-ljudska. Boji so povsod in ob vsakem času; vsak kraj je zaledje in hkrati frontno področje. Osvobojeno ozemlje je relatičen pojem.

Selška dolina je bila bojišče. Zlasti težki in pogostni boji so bili na planinah Jelovice, na Hrastniku, na grebenu od Jamnika preko Mohorja in Križne gore do Planice za Crngrobom, vzdolž vojaške ceste od Sopotnice za Lubnikom v vrh Blegoš in na območju vasi Martinj vrh—Osojnik—Potok—Davča. Vse večje sovražnikove ofenzive so prizadele tudi to dolino. Dražgoše (83 hiš) so bile izropane, požgane in zravnane z zemljo. Požgane so bile vasi: Jamnik, Prtovč, Potok, Osojnik; delno pa Davča, Martinj vrh ter več domačij na Križni gori in pri Mohorju. Tudi ob glavni cesti in Sori so bile prizadete številne domačije. V raznih bojih je padlo v dolini kar precej sovražnikovih vojakov, še več pa je bilo ranjenih.

Iz te doline je padlo 197 borcev; talcev in žrtev nasilja je bilo 87, v taboriščih in zaporih je umrlo 28 oseb, skupno je torej bilo vseh žrtev 312. Na območju bližnjega Jamnika, ki ne spada v to dolino, je padlo 27 domačinov. Seveda je na tleh Selške doline padlo mnogo več borcev, saj so se tu borile številne enote. Tako si je dolina s smrtjo preštevilnih žrtev krvavo priborila svobodo.

VEČNA JIM SLAVA IN HVALA!

1941

V nedeljo zjutraj — 6. aprila — sta nacistična Nemčija in fašistična Italija nenadoma napadli Jugoslavijo. Ljudje so s strahom pričakovali začetek bojev vzdolž državne meje, ki je potekala po zahodnem delu doline na črti: Možic (1602 m)—Petrovo brdo—Hoč (1512 m)—Cimprovka—Blegoš (1563 m)—Leskoviča. Za Blegošem je bilo nekaj prask, sicer pa na tem delu fronte bojev ni bilo. Dne 10. aprila so se enote bivše jugoslovanske vojske, ki so bile dotlej razporejene na mejnem območju v utrdbah Rupnikove linije, umaknile iz doline in za seboj porušile mostove na Sori.

Dne 12. aprila je do Železnikov prišla predhodnica italijanske vojske (alpin-ci) in naslednji dan v Škofjo Loko. Italijanska okupacija je trajala od 12. do 24. aprila. V tem času Italijani seveda še niso utegnili vzpostaviti svojo oblast na začasno okupiranem ozemlju.

Po 20. aprilu so Italijani Škofjo Loko prepustili Nemcem. Dne 25. aprila dopoldne so prvi nemški vojaki prišli v Železnike in dva dni nato tudi v Sorico. Namestnik koroškega gaulajterja Franz Kutschera je 24. aprila prevzel civilno upravo na Gorenjskem in še istega dne objavil prvo okupacijsko odredbo. Začel si je podrežati pokrajino. Razpuščena so bila vsa društva in organizacije; njihova imovina je bila zaplenjena. Na območjih bivših občin so bile vzpostavljene nemške občine (Gemeindeamt) ter imenovani novi župani (Bürgermeister). Tako so bile formirane nemške občine tudi v Selcih, Železnikih in Sorici. V krajih, kjer je bil sedež občine, so takoj postavili tudi orožniške posadke, poleg teh tudi na Zalem logu in v Davči. Zaradi obmejne lege sta bili v Sorici in v Davči tudi graničarski posadki. Orožniki so spadali pod orožniško okrožno poveljstvo Kranj, to pa pod višje poveljstvo v Salzburgu.

Že v maju so izginili vsi slovenski napisi na Gorenjskem. Vse je dobilo nemška imena: naselja, uradi, podjetja, trgovine, gostilne, šole in vrtci. Dne 24. maja je začela delovati Koroška ljudska zveza (Kärntner Volksbund). Začel se je popis prebivalstva ter hkrati vpis v to zvezo. Popis prebivalstva je bil obvezen, v zvezo pa so se ljudje pod pritiskom le formalno vpisovali. V začetku junija so zamenjali denar: 20 din za 1 nemško marko (Reichsmarke). Ker so bile to samo okupacijske marke, je bila na ta način Gorenjska na mah oropana.

Zadnje dni julija je bilo novo popisovanje prebivalstva. Tokrat je šlo za podatke o rasnem poreklu. Okupator je razvrščal Gorenjce, Štajerce in Korošce v 6 skupin, in sicer:

1. v Nemce, ki žive na tem ozemlju,
2. v prebivalce, ki po možnosti izhajajo iz nemškega porekla,
3. v prebivalce, ki kažejo naklonjenost ponemčenju,
4. in 5. v skupine prebivalcev, ki jih je treba izseliti,
6. v prebivalce, ki jih je treba uničiti: slaboumni, pohabljeni, komunisti in drugi politični sovražniki.

To popisovanje, ki se je v naši dolini zaključilo 2. avgusta 1941, naj bi bilo podlaga za selekcijo prebivalstva, ki bi jo okupacijske oblasti, ko bi bila pokrajina »pomirjena«, izvedle.

V nemško vojno ujetništvo je aprila prišlo 12 mož in fantov iz doline, ki so bili v raznih enotah bivše jugoslovanske vojske. Od teh je eden kasneje utekel, prišel domov in odšel v partizane, kjer je padel.

Od maja do julija je bilo preseljenih na Hrvaško in v Srbijo: 14 moških, 2 ženski ter 8 družin. Med temi so bili duhovniki in nekaj učiteljev. Župniku pri Lenartu je uspelo, da se je prikril in je ostal. Večina učiteljstva se je preselitvi izognila s tem, da so odšli ali opustili poklicno delo. V šolah: Bukovica, Bukovščica, Davča, Dražgoše, Lenart, Martinj vrh, Podlonk, Selca, Sorica, Zabrdo in Železniki je dotlej poučevalo 18 učiteljev in 16 učiteljic, šolski pouk pa je obiskovalo nekaj nad 1100 učencev in učenek. Vsi ti otroci so poslej bili brez pravega šolskega pouka in vzgoje.

Italijani so aretirali in zaprli 2 moška, Nemci pa 7 moških in 3 ženske. S prizadevanji za ponemčevanje Gorenjske so Nemci že od začetka okupacije zatrli slovenske šole. Razgnali so učiteljstvo, ter, kjer so le mogli, uničili

šolske in učiteljske knjižnice. Že poleti so Nemci pripeljali na Gorenjsko 140 učiteljev in učiteljic in sredi julija sta se tudi v naši dolini pričela nemška šola in tečaj. Nemški pouk v osnovnih šolah Selca, Železniki in Sorica je bil ob delavnikih od 8.—11. ure za otroke, ob ponedeljkih, sredah in petkih zvečer pa po dve uri tečaj za odrasle. Po 14 dneh so prvi nemški učitelji odšli. Avgusta je prišlo drugo učiteljstvo, ki je bilo strokovno slabše, saj se je izkazalo, da so to večinoma dekleta, ki so jih v ta namen na hitro priučili. Tudi tokrat je pouk trajal le kakih 10—14 dni. Šele jeseni je bil pouk šoloobveznih otrok nekoliko bolje organiziran. Oktobra so v Železnikih začeli preurejati župnišče v otroški vrtec, kar je bilo do pomladi naslednjega leta narejeno.

Kmalu z vzpostavitev okupacijske oblasti na Gorenjskem je v Kranju začel izhajati časopis Karawanken Bote (Karavanški glasnik), ki je imel ponemčevalno in propagandno vlogo.

Nemške okupacije pa naše ljudstvo ni gledalo s prekrizanimi rokami. Čeprav je bila meja, ki je ločevala Ljubljano od Gorenjske, med Nemčijo in Italijo dokaj tesno zaprta, so od tam le prihajale vesti tudi na Gorenjsko. Slovensko časopisje, ki je izhajalo v Ljubljani, je le prihajalo na Gorenjsko, čeprav v minimalnih izvodih. Tudi radio je bilo moč tu in tam, vsaj skrivaj, poslušati. Tako se je na Gorenjskem kmalu zvedelo za izdajo, ko so se predstavniki slovenskih meščanskih strank 3. maja v polnem številu poklonili visokemu komisarju tedanje Ljubljanske pokrajine Emiliju Grazioliu. Na okupacijske ukrepe, kakor so jih doživljali in čutili Gorenjci, je bilo treba odgovoriti povsem drugače. Kmalu so prišle v dolino tudi drugačne vesti. Bolj šepetaje so si ljudje zaupali novico, da je v Ljubljani osnovana Osvobodilna fronta, ki jo sestavljajo zastopniki Komunistične partije Slovenije, krščanskih socialistov, demokratičnega krila Sokola in naprednih slovenskih kulturnih delavcev. V začetku junija je bil v Ljubljani že ustanovljen Vojno-revolucionarni komite za Gorenjsko, sredi junija pa je bil za območje partijskega okrožja Kranj ustanovljen že tudi Okrožni vojno-revolucionarni komite. Ko je Nemčija 22. junija napadla Sovjetsko Zvezo, je bil to hkrati že tudi poziv za oborožen boj proti okupatorju.

Iz mnogih naselij v dolini je tedaj delalo precej ljudi v industrijskih središčih Gorenjske. Nekateri med temi so bili že člani KPS, kandidati za sprejem ali pa somišljeniki in simpatizerji. Po teh ljudeh se je ideja oboroženega boja začela širiti tudi po dolini, ki je bila tedaj izrazito kmečka. Navodila za organiziranje oboroženega odpora sta v Škofjo Loko prinesla člana KPS Boris Ziherl in Tončka Stegnar. Kljub pravočasnim opozorilom partijskih vodstev, naj se komunisti in njihovi simpatizerji umaknejo v ilegalo, so Nemci aretirali nekaj vodilnih članov KPS tudi na Gorenjskem in v noči od 29. na 30. junij nekaj tudi v Škofji Loki.

Prvo nedeljo po napadu na Sovjetsko zvezo — 29. junija — je bilo na kopišču med Mošenjsko in Vodiško planino v Jelovici (gozdni oddelek 22) posvetovanje prvih zaupnikov iz doline. Pogovarjali so se o nujnosti oboroženega boja in o zbiranju orožja za borce. Okrog 5. julija je prišel na Gorenjsko Stane Žagar, ki je bil tedaj član Vojnega komiteja pri CK KPS. Pri Mohorju je imel sestanek s člani jeseniškega in kranjskega okrožja. Prinesel je točne napotke za organizacijo oborožene vstaje na Gorenjskem. Dne 17. julija (po nekaterih virih 20.) je bilo posvetovanje predstavnikov Vojno-revolucionarnih in partijskih okrožnih komitejev Gorenjske (jeseniško, kranjsko in kamniško okrožje).

To posvetovanje je bilo pod Malim Gregorjcem v Jelovici. Vodil ga je Stane Žagar. Dne 23. julija je Lojze Kebe-Štefan vodil posvet komunistov in zaupnikov Selške in Poljske doline. Zbrali so se v gozdiču pod Lenartom in se dogovarjali o pripravah na vstajo v obeh dolinah. Dne 29. julija je bila na Gradišču pri Vodiški planini v Jelovici ustanovljena Jelovška četa ali četa »Ilije Gregoriča«. Dne 5. avgusta sta se na Pogošarjevi plani v Jelovici sestali Jelovška in Jeseniška (Poključka) četa ter se združili v Gorenjski bataljon, ki je imel kakih 120 borcev. Dne 6. avgusta so borci tega bataljona ustrelili župana iz Železnikov, Winscheja Josefa Hornitzkyja, ki je bil sudetski Nemec. Dne 5. avgusta zvečer je prišel na Mošenjsko planino na lov in vsekakor tudi zato, da se osebno prepriča pri oskrbniku te planine, če se tam okoli morda potikajo ubežniki in podobni elementi. Hornitzky je bil oskrbnik posestva Nemca Gustava Egra v Železnikih. V dolino je prišel kaki dve leti pred napadom na Jugoslavijo. Bil je pravi petokolonaš, ki je pripravljaval okupacijo doline, odločilno sodeloval pri vzpostavitvi nemške oblasti v vseh občinah v dolini. On je bil tudi tisti, ki je sestavljal sezname oseb in družin, ki naj bi bile po etapah izseljene. Z njegovo likvidacijo so Nemci v dolini izgubili najboljšega sodelavca in mnogim ljudem je bilo prihranjeno gorje. Dne 8. avgusta se je Gorenjski bataljon v odprtem boju spopadel z nemškim policijskim bataljonom, ki je štel kakih 500 mož. Do spopada je prišlo na Rženovem robu na Lipniški planini pod Kotličem (trig. 1411 m), ki se sedaj imenuje Partizanski vrh, okrog 10. ure dopoldne. Na partizanski strani so padli trije borci, izgube na nemški strani pa niso ugotovljene. Po ostri borbi, ko je pretila nevarnost obkolitve, se je bataljon organizirano umaknil v Dražgoško goro. Naslednji dan

Spomenik na Gradišču poleg Vodiške planine

Iz knjige »Gorenjska v borbi za svobodo«

se je tu razdelil. Jeseniška četa je odšla na Pokljuko, Jelovška pa je ostala v Jelovici in na območju Selške doline.

Jelovška četa je pri zaupnikih v dolini organizirala zbiranje orožja. Največ so ga tedaj dobili iz vojaškega skladišča pri kolodvoru na Trati. Od tam so že čez poletje pretihotapili nad 40 pušk in 6 strojnic ter precej nabojev. Jeseni si je ta četa začela urejati zimsko taborišče pod Mohorjem. Dne 23. oktobra se je Jelovški četi v taborišču pod Mohorjem spet pridružila Jeseniška četa. Ker se je ta doslej imenovala tudi Cankarjeva, se je poslej, ko sta se četi spet združili, tudi bataljon imenoval Cankarjev.

Novembra je bataljon izvedel več pomembnih akcij. 11. novembra je z dvema kamionoma pripeljal 80 vreč moke iz Resmanovega mлина v Zapužah ter večjo zalogo masti in prekajenega mesa iz Dupelj. Ponoči na 18. november je požgal most na Praprotnem in že naslednjo noč je skupina tega bataljona napadla nemške telefoniste na Češnjici, 24. novembra je skupina tega bataljona v sodelovanju z aktivisti v Škofji Loki odnesla veliko zalogo volnenih izdelkov iz Savnikove pletilnice. Dne 1. decembra so patrulje tega bataljona likvidirale nekaj okupatorjevih sodelavcev in izdajalcev, ki so osvobodilnemu gibanju dotlej prizadejali precej škode.

Dne 5. decembra je pri Kocjanu v Bukovščici Stane Žagar vodil posvetovanje vojaških in okrožnih voditeljev osvobodilnega boja na Gorenjskem. Nekaj dni pred tem se je bil vrnil iz Ljubljane, kjer je dobil nova navodila za organizacijo vstaje. Dan ali dva po tem posvetu je skupina 10 borcev odšla prek Jamnika in Dobrave na Gorenjsko z nalogo, da pod Karavankami (on-stran Save!) in pod Pokljuko zaneti oborožen upor.

Dne 9. decembra je prišel vod policistov v Bukovščico. Nad Knapi ga je pričakala partizanska zaseda in Nemce pognala v beg. Imeli so nekaj žrtev. Še isti večer po tem spopadu se je bataljon premaknil čez Bukovško polje na Stirpnik. Pri tem je na cesti pod Dolenjo vasjo prišlo do manjše praske. Dne 12. decembra so cankarjevci v zasedi pri Rovtu pobili nemško patruljo, obstoječo iz 46 policistov. Zaplenili so 38 pušk, 3 zbrojevke (puškomitraljeze), 3 brzo-strelke, 6 pištol, precej ročnih bomb, municije in nekaj druge vojaške opreme. Dne 27. decembra se je bataljon izvil iz nemške obkolitve. S Pasje ravni je odšel prek Tomaža in Bukovškega polja pod Mohor. Tu se je razdelil: del je odšel prek Jamnika in Lajš v Dražgoše, kamor je prišel 31. decembra; drugi del je odšel v prehranjevalno akcijo na Dobravo pri Kropi in prišel v Dražgoše 1. januarja 1942; tretja skupina pa je odšla minirat železniški most v Besnico in je po uspehi akciji prišla naslednji dan v Dražgoše.

Konec je bilo nemškega zmagoslavja. Kutschera je 30. aprila na javnem zborovanju v Kranju samozavestno ugotavljal, da je: »... Gorenjska za vselej priključena Tretjemu rajhu!...« Do priključitve Gorenjske nikdar ni prišlo. Že poleti so v Kranju ustanovili naglo vojaško sodišče in 2. avgusta začeli streljati talce. V Selcih so Nemci že 1. septembra ustrelili očeta in sina (Janeza in Štefana Luznarja iz Selc) ob cesti pod Zavrnim vrhom. To pa ni ustavilo upora, še podžgalo ga je. Jeseni so morale biti okrepljene nemške orožniške in policijske enote na Gorenjskem. Te so morale biti znatno povečane, če so Nemci hoteli kolikortoliko obvladati okupirano ozemlje. Decembra je Kutschera odšel, zamenjal ga je Friedrich Rainer. Ko je 18. decembra v Kranju javno nastopil in tako prevzel oblast, je priznal, da Nemci pričakujejo še težke boje s partizani. Istega dne je tudi prisostvoval pokopu padlih policistov, ki so jih pripeljali iz Rovta, kjer so 12. decembra padli.

To leto se je zaključilo z bridkim spoznanjem za okupatorja, da se boj šele pričenja in da nastaja nekaj, česar spomladi sploh niso mogli predvidevati, saj so druge okupirane evropske države sorazmerno lahko obvladovali.

1942

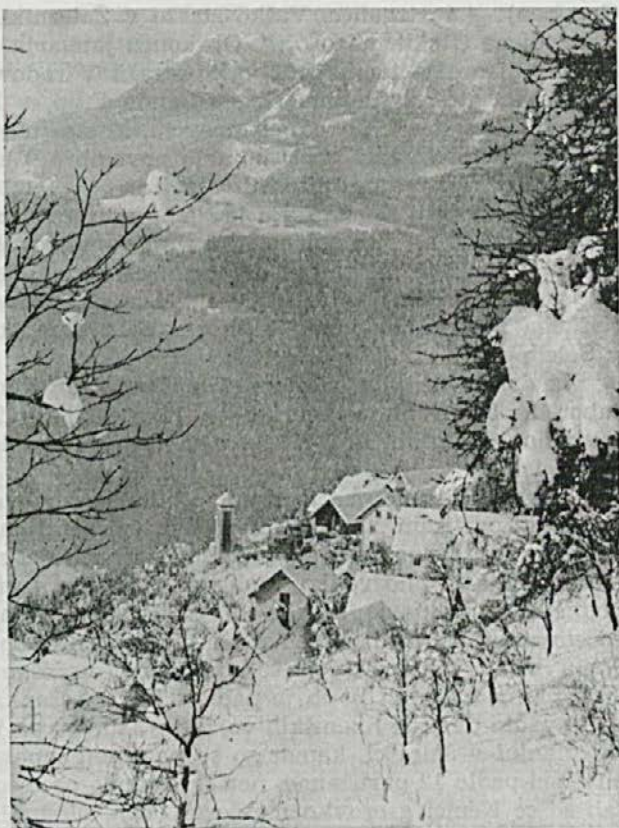
Na Gorenjskem so uvedli racionirano preskrbo že v novembru prejšnjega leta. Ta zima je začetek varčevanja na vseh področjih in začetek pomanjkanja, zlasti hrane in tekstila, kar se je stopnjevalo do konca vojne. Na karte s pikami se je dobil tekstil oziroma oblačila, na karte za prehrano pa olje in maščobe, kruh in moka, sladkor, tobak. Maslo je zamenjala margarina, pomanjkanje moke je delno nadomeščal krompir, razne tekstilne proizvode so začeli delati iz papirja in kopriv. Vino je bilo ponarejeno.

Vso zimo 1941/42 sta policijski generalpodpolkovnik E. Rössener in polkovnik Handl s svojima štaboma in poveljniki enot sestavljala operativne načrte za boj s partizani. Cankarjev bataljon je spravl na noge vojaštvo in policijo ter orožništvo na območju Koroške in Gorenjske. Dne 25. junija je bil Himmler prisiljen izdati posebna navodila za protipartizanske ukrepe na Štajerskem in Gorenjskem. Po teh navodilih je bilo treba pobiti vse moške, ki podpirajo partizane, ženske odpeljati v taborišča, otroke aretiranih staršev pa spraviti v posebna taborišča in jih ponemčiti. Dne 2. julija je bila na Gorenjskem uvedena policijska ura, ki je bila določena od 20. ure zvečer do 6. ure zjutraj. Prepovedana je bila vožnja s kolesi. Slovencem je bil prepovedan obisk javnih lokalov (gostišč). Vožnja s kolesi je bila dovoljena šele s 1. oktobrom in prepoved obiskovanja gostinskih lokalov je nehala veljati 1. novembra tega leta. Julija so na Gorenjskem ponovno popisali vse prebivalstvo in za vsako hišo oziroma družino sestavili hišno popisnico (Hausliste). Vsaka družina je morala imeti svojo popisnico obešeno na vidnem mestu v stanovanju in okupacijske oblasti so imele pravico ob vsakem času kontrolirati stanje prebivalcev po teh popisnicah.

Nemško orožništvo, policijski bataljoni in vojaške enote so bile to leto stalno na nogah. Večje operativne akcije, ki so jih izvajale vse te oborožene grupacije, so: od 1. do 14. januarja obkoljevanje Dražgoš in boj s Cankarjevim bataljonom v Dražgošah in v Jelovici. Poletne sovražnikove hajke so bile: od 13. do 17. julija v Poljanski dolini, od 25. do 27. julija v Selški dolini, od 3. do 5. avgusta na Blegošu in od 10. do 12. avgusta v Jelovici. Partizani v Jelovici so bili tega leta napadeni še 8. septembra in 16. oktobra.

Okupator je tega leta začel izvajati delovno in vojaško mobilizacijo. Iz doline je že aprila in maja moralo oditi na delo na Koroško nekaj moških in žensk. Dne 24. julija bi se morali javiti v Škofji Loki na vojaškem naboru fantje letnikov 1922, 1923 in 1924. Partizani so zasedo v Soteski to preprečili. Nekaj nabornikov je ostalo v partizanih, večinoma pa so se vrnili domov. Tudi kasnejše delovne mobilizacije niso več dobro uspele. Dne 27. septembra je prišel v Kranj gaulajter Koroške in šef civilne uprave za Gorenjsko dr. Rainer. Obljubil je, da preseljevanj ne bo več in da bo Gorenjska kmalu postala del Tretjega rajha. Kdor se je bil vpisal v Koroško ljudsko zvezo, bo s 1. oktobrom dobil nemško državljanstvo »do preklica«. Za to veliko čast pa so Gorenjci dolžni kazati zvestobo Hitlerju in nemškemu rajhu ter morajo služiti v delov-

Dražgoše — Na pečeh,
onstran doline
Ratitovec
Foto arh. Peter Pokorn

nih in vojaških enotah rajha. Seveda ni pozabil povedati, da je partizanstvo na Gorenjskem zatrto.

Zaradi širjenja narodnoosvobodilnega boja so Nemci in Italijani sprevideli, da bo treba tudi mejno črto tako urediti, da bo preprečevala ali vsaj znatno ovirala gibanje partizanskih enot. Na Gorenjskem so Nemci mobilizirali moške in jih zaposlili pri delu na utrjevanju te meje. Na mejnem odseku od Petrovega brda mimo Blegoša do Leskovice so delali moški, mobilizirani v dolini. Posekali so drevje in grmovje v vsem obmejnem pasu ter porušili stavbe, ki so bile v tem mejnem območju. Tako je bilo prizadetih več domačij v Davči in zaradi tega so bile nekatere družine tudi izseljene. Dela na utrjevanju meje so se začela aprila in se zaključila aprila naslednjega leta. Na izsekani trasi so bili v tla zabiti visoki koli (od 2 do 4 m nad zemljo), prepleteni z bodečo žico in vse to še podminirano, na žičnih ovirah pa so visele ročne bombe. Sprva je to res oviralo partizanske prehode prek meje, čez čas pa so bili že narejeni skriti prehodi in partizani so s postopnim razminiranjem teh ovir prišli do prepotrebne eksploziva in orožja.

Ker nemške okupacijske oblasti same niso bile kos naraščajočemu upor, so jeseni uvedli dve novi vrsti enot za boj s partizani. Pri orožniških postajah so začeli ustanavljati vaške straže, gestapo (Geheime Staatspolizei — tajna državna policija) pa je formirala dve proti-banditski skupini (Gegen-Banden

Gruppen) — raztrgance. Vaško stražo v Železnikih so partizani že novembra v zasedi na Otokih, razorožili. Ob koncu januarja 1943 so napadli Dolenjo vas in pobrali orožje tamkajšnji vaški straži. V radovljiškem orožniškem okrožju je bila formirana skupina Gegen-Bande Filip, v kranjskem pa Gegen-Bande Ludwig. Ime sta dobili po gestapovcih, ki sta ju vodila. V Knapih in pri Mohorju so se raztrganci prvič pojavili novembra. Ljudje so jih takoj spoznali in zaradi tega v tej dolini niso bili uspešni.

Po likvidaciji Hornitzkyja je Nemcem uspelo pridobiti za župana domačina, Jožeta Demšarja, ki te dolžnosti ni sprejel prostovoljno. Po njegovi smrti (1. julija 1942, ubit je bil zaradi osebnega obračuna) je postal župan neki Nemec. Ta je v Železnikih dobil nekaj oseb, ki so mu pomagale vohuniti. Po likvidaciji selškega župana (avgusta) je županstvo prevzel komandir orožniške posadke v Selcih.

Iz doline sta bila izseljena 2 moška, interniranih pa je bilo: v italijanska taborišča 5 moških, v nemška pa 11 moških in 7 žensk. Nemci so pregnali 1 družino, 5 moških in 5 žensk, v zaporih pa je bilo 6 moških, ki jih je čakala usoda talcev.

Geslo partizanov za to zimo je bilo: Prezimovali bomo po vaseh! Tako so gorenjski partizani, zbrani v Cankarjevem bataljonu, prišli v Dražgoše. Dvesto partizanov je tu nameravalo preživeti najhujši del zime, ki je bila tedaj izredno huda. Snega je bilo veliko, toplomer v sobi za turiste na Mošenjski planini je podnevi 13. januarja kazal -32°C ! V začetku januarja je nemško vojaštvo začelo zasedati dolino. Nemci so pripravljali napad na Dražgoše. V dnevih 9., 10. in 11. januarja se je 200 partizanov uspešno upiralo 15-kratni sovražni-kovi premoči. V teh bojih je padlo 8 borcev Cankarjevega bataljona. Ceni se, da je padlo blizu 200 nemških vojakov, nad 300 pa je bilo ranjenih. Na Mošenjski planini v Jelovici, kamor so se partizani umaknili, je 13. januarja v boju z Nemci padlo 12 partizanov, nemške izgube pa niso znane. Za poraz v Dražgošah so se Nemci grozovito maščevali. Dne 11. in 12. januarja so postrelili ali živih zažgali 36 moških, 3 dečke, triletno deklico in mater petih otrok. Zatem je januarja in februarja minerska četa vas zravnila z zemljo. Dne 14. januarja se je za Dražgoško goro bataljon spet razdelil. Matija Blejc naj bi Rašičane odpeljal proti Kamniku, Benedičič in Biček naj bi svojo skupino odpeljala na Pokljuko, Perkova skupina naj bi se prebila pod Storžič; štab bataljona, Bernardova četa, Poljanci z Robnikom in Pavlom Peterneljem pa so se namenili v Selško in Poljansko dolino.

Teren še ni bil organiziran in skupine borcev se skoraj niso imele kam zateči. V Martinj vrhu so pustili ranjenca, v Ojstrem vrhu pa bolnika. Zaradi ovadb in izdaj so bile tudi težke izgube. Dne 20. januarja sta padla dva borca v Ojstrem vrhu, 16. februarja pa sta na Stirpniku padla komandir Jaka Bernard in intendant Tone Demšar. Za nekaj časa se je Selška četa s štabom bataljona utaborila v smrekovih gozdovih na Hrastniku (vzhodno od Bukovice). Dne 27. marca je zaradi izdaje prišlo do težke borbe na Planici nad Crngrobom pri Škofji Loki. Prebilo se je 17 borcev, 15 pa jih je padlo. Med temi Stane Žagar, komandir čete Matija Udvarc-Vajs in dve partizanki.

Februarja je gestapo odkrila široko razpredeno mrežo terenskih organizacij in zaupnikov OF na Gorenjskem. Februarja in marca je bilo na Gorenjskem aretiranih okrog 200 terenskih delavcev, med temi tudi sekretar Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko Tone Dolinšek. Tudi v dolini je bilo aretiranih nekaj terenskih delavcev in zaupnikov. Te aretacije so znane pod imenom

»Kumerdejeva afera«. Devet temeljnih točk OF, ki so bile sprejete na plenarnih sejah Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora 1. novembra 1941 in 1. januarja 1942 na skupni seji SNOO, Izvršnega in Političnega odbora OF v Ljubljani, je bilo objavljenih v Slovenskem poročevalcu. Spomladi tega leta so za ta politični program OF, kolikor so ga poznali iz Slovenskega poročevalca, vedeli le partijski in vojaški funkcionarji čet in skupin Cankarjevega bataljona, medtem ko na terenu skoraj ni bilo aktivistov, da bi ta program pojasnjevali in na njem gradili terenske organizacije OF.

Razvoj partizanstva na Gorenjskem je toliko napredoval, da je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet v začetku aprila že imenovalo poveljniški kader za I. grupo odredov (Gorenjsko). Za komandanta je bil imenovan Jože Gregorčič-Gorenjc, za politkomisarja pa Lojze Kebe-Štefan. V tej grupi so se začela formirati poveljstva Gorenjskega, Kokrškega in Koroškega odreda. V Gorenjskem odredu je bil tudi Poljanski ali 2. bataljon, ki so ga sestavljale čete: Selška, Poljanska in Loška.

Junija je v sestav I. grupe odredov prišlo 80 borcev, ki jih je Glavno poveljstvo poslalo iz Ljubljanske pokrajine prek Polhograjskih Dolomitov. Julija je v Poljansko dolino prišla II. grupa odredov (Štajerska). V njenem sestavu sta bila Kranjčev in Simonov bataljon. Prek Gorenjske se je prebijala na Koroško oziroma na Štajersko. Poveljstvu obeh grup sta na Gabrški gori pripravili načrt za napad na Lučine in Poljane, da bi z zavzetjem teh naselij nastalo tudi na Gorenjskem osvobojeno ozemlje, kar bi naj bila največja vzpodbuda za splošno vstajo. Prišlo je do hudih bojov, vendar se načrt ni mogel uresničiti, ker je bila nemška premoč prevelika. V noči od 17. na 18. julij so štab II. grupe odredov, Simonov bataljon in Selška četa odšli z Gabrške gore, prek Ojstrega vrha, Studenske grape in Kališ za Dražgoško goro v Jelovico. Poslej so bili borci Selške čete vodiči Simonovega bataljona vse do 10. avgusta, ko je ta bataljon odšel s Pašen vrha v Jelovici, mimo Lajš in Nemilj proti Savi in naprej proti Štajerski. Hkrati pa so s Črnega vrha mimo vasi Javorje odšli v Blegoš: štab I. grupe odredov, s Poljansko in Loško četo ter Kranjčev bataljon. Od 3. do 5. avgusta so se tu spopadli z močnimi nemškimi silami ter po nemških poročilih imeli 22 mrtvih in 10 ranjenih, medtem ko nemške izgube niso znane. Poljanska četa je tu doživela najtežje izgube. Loška četa, ki jo imenujejo tudi Fazanova, se je umaknila prek meje, šla mimo Porezna in se ustavila zahodno od Porezna na Bukovskem vrhu, kjer se je zadrževala kakih 10 do 14 dni in se spet vrnila v Jelovico. Štab I. grupe odredov in Kranjčev bataljon sta do 10. avgusta prek Zalega loga in Prtovča prišla v Jelovico.

Od 21. do 24. julija so bili borci Simonovega bataljona večkrat v dolini. Na Češnjici in na Rudnem so napravili nekaj rekvizicij ter likvidirali eno osebo, v Soteski pa so zajeli nabornike, ki so se z vozovi peljali v Škofjo Loko na nabor. Dne 26. julija sta dva bataljona 18. SS policijskega polka preiskovala Jelovico. En bataljon tega polka je šel s Češnjice direktno do Novakove domačije v Jelovici in naprej v taborišče Simonovega bataljona. Ker pa so partizani ta »obisk« bolj slutili kot pričakovali, so se pravočasno umaknili in Nemci so udarili v prazno. Štab II. grupe odredov, poveljstvo Simonovega bataljona in poveljstvo Selške čete so naredili načrt, da bi v prvih dneh avgusta likvidirali orožniške posadke v Selcih, Železnikih in na Zalem logu ter tako začasno osvobodili večji del doline. Zasede med Selci in Dolenjo vasjo, pri Beštrovi žagi med Češnjico in Rudnom ter pod Sušo, niso rodile zaželenega uspeha.

Zaradi izdaje v Prešernovem bataljonu, ko je prišel s Pokljuke v Jelovico, kamor ga je pozval štab I. grupe odredov, so Nemci od 10. do 17. avgusta spet hajkali po Jelovici. Padlo je 6 borcev Prešernovega bataljona in nekaj borcev Selške čete. Novince iz Kroke, med katerimi je bilo tudi nekaj žena in otrok, so Nemci zajeli pri Mošenjski planini. Dne 12. avgusta so borci Kranjčevega bataljona pri ubitem nemškem oficirju našli načrt nemške ofenzive v Jelovico. To je bataljonu pomagalo, da se je brez večjih izgub izvil iz obkolutitve. Premaknil se je z Radovljiške planine na južni rob Jelovice, severno nad Jamnikom in Lajšami ter tu počakal na konec nemške ofenzive. V bojih na Jelovici je bataljon imel 3 mrtve, 2 ranjena in 14 pogrešanih. V noči od 19. do 20. avgusta je ta bataljon prešel Savo med Podnartom in Otočami in se prek Dobrče, ljubeljske ceste, Šije planine in Pungrata prebil na Karavanke.

Zelo aktivna je postala Selška četa. V noči na 26. avgust je obiskala Železnike in tu izpraznila zaloge hrane v Bajžljevi trgovini. Dva dni zatem je bila že v Kropi. V obratih, kjer je sedaj tovarna Plamen, so borci te čete razbili stroje in pobrali nekaj primernega orodja. Demolirali so občinski in poštni urad in tu zaplenili nekaj pisalnih strojev. Odpeljali so tudi precejšnje količine živil, ki so jih rekvirirali v trgovinah. V noči na 31. avgust so borci te čete obiskali Lipnico in Podnart. Požgali so most čez Savo, poškodovali dve lokomotivi, demolirali TT naprave na pošti in na železniški postaji. V trgovinah so rekvirirali precej živil. V noči na 3. september je ta četa požgala žago in vso zalogo desk v Soteski pri Bohinjski Bistrici. Dva dni zatem so bili borci te čete v Zgornjih Danjah pod Ratitovcem, kjer so pri kmetih rekvirirali precej hrane in odpeljali nekaj govedi. Dne 9. septembra so Nemci ponovno obiskali Jelovico in jo tokrat temeljito prečesali. Selška četa, pri kateri se je tedaj zadrževal štab I. grupe odredov, je na nemško zasedo naletela že pri Razpotju. Najhuje je bilo na Lipniški planini, kjer je bila partizanska kolona z več strani napadena. Padlo je 28 partizanov in med njimi komandant gorenjskih partizanov Jože Gregorčič-Gorenjc ter komandir Selške čete Polde Ravnikar.

Politično delo na terenu se je v dolini začelo bolj organizirano, ko je tu postal terenski delavec — aktivist »dr. Mirko«. Bil je borec Selške čete in avgusta je prevzel politično delo na terenu. Pravo ceno političnega dela na terenu je to dobilo zlasti ob vrnitvi Loške (Fazanove) čete s Cerkljanskega. Tam jih je čakalo pravo presenečenje. Sprejeli so jih terenci, aktivisti krajevnih odborov OF, ki so jim prav vse oskrbeli. Neposredno so prišli v stik z odborniki krajevnih odborov OF Novaki in Bukovo. Lojze Kebe-Štefan je 21. septembra sklical nad Jamnikom pokrajinsko partijsko konferenco. Ta konferenca je dala šele osnove za pravo organizirano politično delo na terenu. Po Štefanovem poročilu na tej konferenci je bilo tedaj na Gorenjskem le 80 članov KPS, 16 kandidatov in 26 članov SKOJ. Toda vsi ti so bili partizani. Teren je bil praktično brez političnih delavcev. Gorenjsko so na tej konferenci razdelili na 3 okraje in določili 12 partizanov, ki so bili primerni in sposobni za politično delo na terenu. S te konference je tudi odšel prvi politični aktivist na Koroško. Ob nemškem vdoru prek Jamnika v Jelovico 16. oktobra je bil smrtno ranjen politkomisar I. grupe odredov Lojze Kebe-Štefan. Umrl je 20. oktobra. Težko ranjen je še sestavil poročilo o političnem in vojaškem položaju na Gorenjskem, ki je prišlo v Polhograjske Dolomite, kjer sta bila tedaj CK KPS in Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet.

Do konca leta je Selška četa spet narasla na 40 borcev in je bila dokaj aktivna. Njen komandir je bil Janko Luznar-Janušek oziroma Bizjakov Janko

iz Dolenje vasi. Dne 9. novembra je ta četa razorožila vaško stražo v Železnikih, plen: 16 pušk in 320 nabojev, 11. novembra je likvidirala nemško oboroženo spremstvo poštnega avtobusa. Zasedo je postavila v Soteski, 20. novembra je pri Stirniku pognala v beg nemško policijsko patroljo. Proti koncu novembra je pri Mohorju zvedela za skupino raztrgancev. Decembra si je skupaj z Iljevim bataljonom uredila zimska taborišča na Radovljiški in Lipniški planini ter na Pašnem vrhu. Okrog 8. decembra je ta četa poslala svojega borca, ki je bil emigrant s Primorske in je iz Ljubljane prišel v partizane, na Cerkljansko zaradi vzpostavitve zveze z bataljonom Soškega odreda, ki je bil na območju Cerkljanskega in Baške grape. Februarja prihodnjega leta je bila ta zveza vzpostavljena.

Dne 26. decembra so bila po ukazu Glavnega poveljstva imenovana poveljstva operativnih con. Za območje Primorske in Gorenjske je bila ustanovljena III. Alpska operativna cona. V njenem okviru so tedaj bili odredi: Soški, Gorenjski in Dolomitski. Za komandanta cone je bil imenovan Mirko Bračič, ki je bil na Primorskem pri Soškem odredu; politkomisar je postal Franc Ravbar-Vitez, namestnik komandanta cone pa Stane Starc-Fazan. Vitez in Fazan sta se tedaj zadrževala na območju Gorenjskega odreda. Poveljstvo Gorenjskega odreda so sestavljali: komandant Stane Starc-Fazan, politkomisar Ravnik, namestnik komandanta Stane Kersnik-Jelovčan in namestnik komisarja Stane Bizjak-Kosta.

1943

Zima 1942/43 je bila prekretnica. Začelo je iti navzdol. Z rdečimi kanglicami so po vsej Nemčiji začeli zbirati zimsko pomoč za vojake na fronti. Ljudje so spuščali v te kanglice skromne prispevke — pfenige —, hkrati pa na razne načine šaljivo komentirali tako pomoč. Okupacijske oblasti so istočasno organizirale tudi zbiranje toplih zimskih oblačil, zlasti volnenih izdelkov. Demonstrativne table o zmagovitem nemškem pohodu v Sovjetsko zvezo so tudi na zgovoren način govorile. Na javnih mestih pred občinskimi uradi ali orožniškimi postajami so bile v prejšnjem letu nameščene velike pregledne karte Evrope in evropskega dela SZ. Na njih je za to delo posebej zadolžena oseba premikala zastavice, ki so prikazovale nemški pohod v SZ. To zimo so se te zastavice začele ustavljati. Razlagali so, da so se nemške enote na vzhodni fronti tu in tam umaknile zato, da so si uredile boljše položaje in da so si skrajšale fronto. Zmanjšana je bila nabava na karte (živila) in pike (tekstil). Pomanjkanje je bilo vedno bolj občutno. V Selcih in v Železnikih so nemški orožniki organizirali nekaj javnih plesov in nanje vabili zlasti domača dekleta, od katerih se jih je nekaj tudi odzvalo. To zimo so partizani začeli striči tista dekleta, ki so le preveč rade zahajale v nemško družbo. V Železnikih in okolici je bilo to zimo in potem spomladi ostrizenih nekaj deklet. V bivšem sokolskem domu so Nemci včasih zavrteli kak propagandni film, obiski teh filmov pa so bili bolj simbolični.

Na Gorenjskem je imel tega leta okrog 1500 nemških orožnikov. Razpored nemških orožniških posadk v dolini je ostal isti, le število orožnikov v Selcih in Železnikih se je povečalo. Bistveno so se okrepile policijske enote, ki so tudi povečale nemški garnizon v Škofji Loki. S posadkami na Bukovici in na Praprotnem je dolina od Selc do Škofje Loke dobila operativno zavarovanje tako glede prometa, kakor za varstvo mostov.

Večji sovražnikovi vojaški nastopi so bili: proti koncu aprila na območje Rovt, Ojstri vrh, Martinj vrh, Zali log; od 19. do 21. maja v Jelovici; sredi julija čez Prtovč na Ratitovec in del Jelovice; 20. in 21. julija na obmejnem sektorju Osojnik—Davča; 2. in 3. avgusta na Žirovski vrh; od 13. do 23. novembra ofenziva »Traufe«, ki je zajela območja Jelovice, obeh dolin, Idrije in Cerkna; 28. decembra na območju Križna gora—Mohor.

Dne 26. avgusta so Nemci zasedli Baško grapo oziroma zavarovali železniški promet do Gorice; 25. julija je bil namreč v Rimu odstavljen in aretiran Benito Mussolini. Razpadla je fašistična oblast in pričakovati je bilo zlom osi Rim—Berlin. Na tleh Italije se je ustanavljala nova fronta, zato so bile železniške proge v Italijo sedaj strateško važne. Dne 8. septembra je Italija res kapitulirala.

Jeseni so ukiniли orožniško postojanko na Zalem logu in kmalu zatem tudi orožniško in graničarsko posadko v Davči. Okrepili pa so orožniško posadko v Sorici. Napadi na orožniške posadke in patrolje so bili pogostejši in dokaj uspešni. Spomladi je bil likvidiran nemški učitelj v Bukovščici, poleti pa nemška učiteljica v Železnikih. Ker so orožniki komaj ščitili lastne postojanke, se je nemško učiteljstvo čutilo ogroženo, tudi obisk pouka je bil majhen in nereden. Učiteljstvo je odšlo iz doline. Likvidiran je bil tudi izdajalec v Železnikih (neki mesar) in nekaj mesecev zatem je opustil županstvo tudi Brunner ter se umaknil iz doline.

Proslava leta 1970 pri Marenkovcu v Potoku, kjer je bila 12. julija 1943 ustanovljena Prešernova brigada Foto arh. Tone Mlakar

Spominska plošča pri Marenkovcu v Potoku na kraju ustanovitve
Prešernove brigade
Iz knjige S. Petelin »Prešernova brigada«

Da bi ovirali partizansko gibanje, so Nemci zaostriili nadzorstvo nad prebivalstvom v dolini. Interniranih je bilo 10 moških; v Nemčijo pregnanih 15 družin, 7 moških in 12 žensk; v zaporih je bilo 16 moških in 2 ženski.

»Partizanska mobilizacija«, izvedena to zimo in spomladi, je dobro uspela, zlasti na območju Selške in Poljanske doline. Selška četa se je do spomladi razvila v 4. bataljon Gorenjskega odreda, ki je narastel na 9 bataljonov. Proti koncu februarja je iz III. Alpske operativne cone nastala Primorska operativna cona in samostojen Gorenjski odred, ki je poslej spadal neposredno pod Glavno poveljstvo. Sredi marca je bil v Davči formiran 4. bataljon Gorenjskega odreda, kmalu zatem pa nad Podlonkom 9. ali Dražgoški bataljon Gorenjskega odreda. Januarja in februarja so namreč Nemci pripravili mobilizacijo letnikov 1922, 1923 in 1924. Na območju te doline je bil partizanski vpliv že tako močan in organizacija tako sposobna, da se je večji del mladeničev teh letnikov odzval partizanski mobilizaciji. Izseljevanje družin tistih, ki so odšli v partizane namesto v nemško vojsko, ni zavrlo mobilizacije, ki je bila izvajana še spomladi in poleti ter tudi kasneje. Ob koncu aprila so Nemci pripravili v Škofji Loki nabor letnikov 1917, 1918 in 1919. Tudi tega nabora se številni možje in fantje iz doline niso udeležili, pač pa so odšli v partizane. Spričo forsirane nemške mobilizacije je štab Gorenjskega odreda, ki se je večinoma zadrževal na območju te doline, 5. maja izdal odredbo za mobilizacijo, in to: samskih moških do 40. leta starosti in gospodarjev do 35. leta starosti. To je znatno povečalo dotok novih borcev in naglo rast odredovih enot.

Dne 24. junija je Glavno poveljstvo ustanovilo za območje Gorenjske 2. operativno cono, v okviru te cone pa so tekale priprave za reorganizacijo Gorenjskega odreda. Štab cone se je največ zadrževal pri Marenkovcu v Potoku. Tam je bila 12. julija formirana »VIII. udarna proletarska brigada« ali Gorenjska brigada. Ob koncu septembra je dobila naziv: »VII. SNOUB Franceta Prešerna« oziroma Prešernova brigada. Hkrati sta bili tedaj formirani še dve operativni enoti: Gorenjski partizanski odred (bataljoni: Jeseniški, Kranjski, Loški) in Koroški bataljon.

Te jeseni so se naglo vrstile važne organizacijske spremembe enot. Namesto Primorske in Gorenjske operativne cone je bil sprva ustanovljen Operativni štab za zahodno Slovenijo, iz tega pa 22. oktobra III. Operativna cona

»Alpska«, katere operativno območje je bilo: Gorenjska, Slovensko Primorje in Polhograjski Dolomiti. Poveljstvo te cone pa je bilo 21. decembra preimeno-
vano v Štab IX. korpusa. V sestavu cone oziroma korpusa so bile divizije:
Triglavska, Goriška in Tržaška. Triglavsko divizijo so sestavljale brigade: Pre-
šernova, Vojkova in Tolminska. Ko se je proti koncu oktobra Tolminska bri-
gada priključila Prešernovi, je v sestav te divizije prišla tudi III. SNOUB
Ivana Gradnika. Triglavska divizija se je oktobra in novembra imenovala
XXVI., od decembra dalje pa XXXI., kar je potem ostalo do njenega razfor-
miranja ob koncu vojne.

Do spomladi tega leta so ljudje različno imenovali partizane. Rekali so
jim: ubežniki, gošarji, gmajnarji, četniki, komunisti in morda še drugače. Te
pomladi pa se je dokončno uveljavilo ime: partizan.

Dolina je v tem letu doživela naslednje važnejše vojne dogodke:

Novo leto je Selška četa dočkala na Pašnem vrhu v Jelovici. Januarja
in februarja je bila na območju Rovta, Ojstrega vrha, Smoleve in Martinj vrha.
S terenskimi aktivisti je sodelovala pri partizanski mobilizaciji, 27. januarja
je napadla vaško stražo v Dolenji vasi, 3. februarja je sredi Železnikov napadla
orožniško patroljo.

Ilijev bataljon in Selška četa sta februarja na Praprotnem in v Dolenji
vasi požgala mostove na Sori. Selška četa je proti koncu februarja obiskala
Potok in Davčo ter pri ljudeh dobila precej orožja, ki je tu ostalo še od aprila
1941.

Marca sta Ilijev in Zvonetov (4.) bataljon spet požgala v dolini nekaj mo-
stov, ki so jih bili Nemci ta čas za silo popravili.

Dne 31. marca je zaseda 4. bataljona Gorenjskega odreda na Jesenovcu
pri Železnikih pobila 12-člansko orožniško patroljo z Zalega Loga.

Dne 23. aprila so Nemci v Martinj vrhu ujeli dva partizana, v Železnikih
pa dva ilegalca-aktivista. Eden se je potem sam ustrelil in zgorel v požgani hiši.

Na predvečer 1. maja so goreli kresovi pri Mohorju, na Ratitovcu in na
Blegošu.

Dne 29. maja so borci Dražgoškega bataljona (9. bataljon Gorenjskega
odreda) točno opoldne uničili arhiv nemške občine v Železnikih. Odnegli so
živilske karte, pisalni stroj, radioaparar in precej papirja.

Te pomladi si je Gorenjski odred uredil bolnišnico nad Prtovčem.

V začetku junija je 4. bataljon (Selški) dvakrat postavil uspešno zasedo
pod Dolenjo vasjo.

Proti koncu junija je na Blegošu nekaj dni taboril 1. bataljon Gradnikove
brigade, pri katerem se je nahajal tudi komandant te brigade, 4. bataljon
Gorenjskega odreda je gradnikovcem pomagal oskrbeti hrano in zavarovanje.
Dal jim je tudi 15 novih borcev, ko so se vrnili proti Baški grapi.

V dneh formiranja Prešernove brigade v prvi polovici julija je Pero
Popivoda kot komandant štaba 2. Operativne cone »Gorenjske« vodil z Nemci
razgovore o sodelovanju. Obljubljali so mu kamion pušk. To je potem privedlo
do obkolitve Prešernove brigade na Žirovskem vrhu 2. in 3. avgusta.

Dne 14. julija so Nemci pod Dolenjo vasjo ustrelili 19 talcev.

Dne 16. julija je bil 1. bataljon Prešernove brigade na Prtovču v bojih
z Nemci. Bolniška baraka je bila požgana.

V dneh 20. in 21. julija so Nemci napadli Potok, Osojnik in Davčo. Parti-
zani so imeli 4 mrtve in nekaj ranjenih. Pred premočjo sta se 2. in 3. bataljon
Prešernove brigade umaknila čez mejo nad Novake 21. julija. Zaradi pravo-

časnega in dobrega sodelovanja terencev, sta 21. julija odbila napad alpinov in se čez mejo vrnila v Davčo.

V začetku avgusta je odšla Prešernova brigada na Dolenjsko in Notranjsko, od koder se je vrnila okrog 20. septembra.

Okrog 7. oktobra sta Prešernova in Vojkova brigada pripravljali napad na orožniški in graničarski postojanki v Davči in Leskovici. Istočasno je Loška četa Gorenjskega odreda pri Selcih napadla nemško patruljo: 2 sovražna vojaka sta bila ubita, 3 pa ranjeni.

Dne 7. oktobra je 16. SNOB Janka Premrla-Vojka v zasedi med Jesenovcem in pod Sušo zavrnila 6 kamjonov nemškega vojaštva, ki je šlo na pomoč posadki v Davči.

Dne 9. oktobra sta Prešernova in Vojkova brigada odstranili žične ovire na bivši državni meji na odseku med Blegošem in Hočem.

Dne 10. oktobra so se nemški orožniki in graničarji umaknili iz Davče. Za seboj so zažgali župnišče, v katerem so dotlej imeli postojanko. Naslednji dan so se pod pritiskom partizanov umaknili orožniki in graničarji tudi iz Leskovice.

Dne 20. oktobra je bilo v Rovtu in Ojstrem vrhu nekaj spopadov med prešernovci in nemškimi policijskimi patruljami. Prešernova brigada in Loški bataljon Gorenjskega odreda sta te dni izvedla delno mobilizacijo moških v Dolenji vasi, Selcih, na Studenem, Česnjici, Zalem logu in v Martinj vrhu.

Dne 12. novembra je 2. bataljon Prešernove brigade vdrl v Železnike. Orožniki so poklicali pomoč, ki je proti večeru res prišla iz Škofje Loke: oklopi avto in četa vojaštva. Partizani so se umaknili.

V jesenski nemški ofenzivi »Traufe« (Kap) so se borci 2. in 3. bataljona Prešernove brigade spopadli z Nemci 18. novembra na Torki in naslednji dan na planini Pečani za Ratitovcem. V partizanski koloni je bilo tedaj 40 Angležev, ki so se bili rešili iz vojnega ujetništva. Na Pečani so jih spet zajeli Nemci. Partizani so se prek Jelovice in Česnjice umaknili v Rovt, od tu pa prek Martinj vrha in Slugove doline na Črni vrh pod Porezen.

V drugi polovici decembra se je Prešernova brigada zadrževala po planinah Jelovice in v okoliških vaseh, 28. decembra je imela na Križni gori in pri Mohorju hude boje z Nemci, 29. decembra se je premaknila čez Jamnik, Jelovico in Prtovč v Potok, od tu pa v vojašnice na Črnem vrhu nad Novaki, kjer je dočakala novo leto.

Organizacijsko politično delo, ki ga je prejšnje leto začel aktivist »dr. Mirko«, se je to leto izredno razmahnilo in dalo zaželene rezultate. Na območju doline se je sčasoma formiral rajon oziroma okraj. Formirani so bili: rajonski komite KPS, rajonski komite SKOJ, rajonski odbor OF in rajonska gospodarsko-finančna komisija. V formiranju pa sta bili še dve rajonski vodstvi, in to: rajonski odbor Zveze slovenske mladine in rajonski odbor Slovenske protifašistične ženske zveze. Tako organiziran rajon je bil razdeljen na 4 sektorje. Proti koncu tega leta je bilo v dolini 16 vaških odborov OF. Zaradi razmer na terenu so bili člani KPS razdeljeni na ilegalce in legalce. Ilegalni člani KP so bili povezani v 4 partijskih celicah, in sicer 21 članov in 9 kandidatov; legalni člani KP so bili povezani v 5 partijskih celicah, in sicer 22 članov in 10 kandidatov. Vaških odborov ZSM je bilo v dolini 25 in je v njih delalo 156 članov oziroma članic. Na terenu v dolini je bilo tudi 12 vaških odborov SPŽZ, v 4 vaseh pa zaupnice te organizacije. Članov SKOJ je bilo 47 in so bili povezani v 9 vaških aktivih.

Rajonska gospodarsko-finančna komisija je imela v vsaki večji vasi še vaško gospodarsko komisijo razen v vaseh: Sorica, Danje, Ravne, Torka.

Ob RGFK je deloval že tudi Rajonski odbor slovenske narodne pomoči.

Narodna zaščita je bila v formiranju.

Septembra se je »dr. Mirko« poslovil. Z ženo in z aktivistko Bredo (Petračevo z Jesenovca) je odšel na Koroško z nalogo, da tudi tam pomaga organizirati vaške in rajonske odbore OF. Izkušnje, ki si jih je bil tu pridobil, so mu zelo koristile pri delu na Koroškem. Njegova žena in Breda sta v koroških vaseh naredili največ, kar sta mogli in končno tudi darovali življenji za svobodo Koroške, Mirko pa je tam dočakal svobodo. »Dr. Mirko« je zdravnik dr. Janez Kmet.

Škofjeloško okrožje je proti koncu tega leta imelo 6 rajonov oziroma okrajev. Politično in gospodarsko organiziranje terena je dobilo izreden pomen in odpirale so se velike naloge na tem področju. Decembra je bil v Ojstrem vrhu sestanek aktivistov iz vse doline. Vodil ga je Franc Perovšek, ki je bil tedaj na Gorenjskem posebej zadolžen za organizacije dela na terenu. To posvetovanje aktivistov je potem dalo novih spodbud za nadaljnje delo na terenu.

1944

Število nemškega vojaštva na Gorenjskem je raslo. V začetku leta je bilo tu okrog 9300 mož vojaštva, policije in orožništva. V dolini so bili policisti in orožniki, in sicer: na Praprotnem, v Dolenji vasi, Selcih, Železnikih, Sorici in Petrovem brdu. Ob partizanskem napadu na Železnike (od 19. do 21. novembra) je bilo v dolini naslednje nemško vojaštvo: v Sorici 80 graničarjev in 17 domobrancev, na Petrovem brdu 65 graničarjev, v Železnikih 52 orožnikov, v Selcih 40 orožnikov, v Dolenji vasi 27 orožnikov, na Praprotnem 6 orožnikov in 10 domobrancev. V Škofji Loki je bilo 2295 vojakov (orožniki, policisti, grenadirji, domobranci). V Gorenji vasi (Poljanska dolina) je bilo 127 nemških vojakov in 140 domobrancev.

Te spomladi so se tudi na Gorenjskem pojavili domobranci. V Škofji Loki so domobrantsko enoto, eno prvih na Gorenjskem, ustanovili že v začetku marca. Maja jih je bilo na Gorenjskem kakih 600, od tega približno tretjina v Škofji Loki in Gorenji vasi.

Za Brunnerjem je županstvo v Železnikih prevzel Nemec Knaup, ki pa je ostal le nekaj mesecev. Za tem je županske posle prevzel komandir orožniške posadke Mengele, katerega pa je gestapo septembra aretirala, ker je kazal simpatije do atentatorjev na Hitlerja. Skupaj z njim so aretirali tudi nekega orožnika na straži pri mostu na Praprotnem. Po 20. novembru je županske posle za Železnike in Selca formalno opravljal komandir orožniške posadke Selca. Županstvo v Sorici je ostalo nespremenjeno do konca vojne.

Nasilje nad prebivalstvom, ki je bilo vse bolj vključeno v osvobodilno gibanje, ni ponehalo. Internirali so 8 moških in 1 žensko; iz Selca in Železnikov so preselili 8 družin, 4 moške in 3 ženske; zaprli 11 moških in 8 žensk.

Važnejši vojaški dogodki v tem letu so bili:

Napad XXXI. divizije na Železnike od 21. do 23. januarja, ki pa ni uspel, 23. januarja so se partizani morali umakniti in so imeli 20 mrtvih (2. bataljon Prešernove brigade).

Februarja je Prešernova brigada z Mohorja in Križne gore večkrat uspešno napadla nemške postojanke med Škofjo Loko in Kranjem.

Dne 27. februarja so Nemci na Jamniku požgali 18 domačij. V bojih s prešernovci so prejšnje dni na sektorju Mohor—Jamnik imeli velike izgube.

Glavnina Gorenjskega odreda se je ta mesec zadrževala v obrobni vasi Jelovici. Ob koncu meseca je Vojkova brigada prišla prek Potoka in Prtovča na Bitenjsko planino v Jelovici, od koder se je čez nekaj dni vrnila na Cerk-ljansko.

V začetku marca so prešernovci nekajkrat uspešno napadli nemške straže pri Škofji Loki.

Zadnje dni aprila so večje nemške enote prešle Jelovico, Blegoš in Martinj vrh.

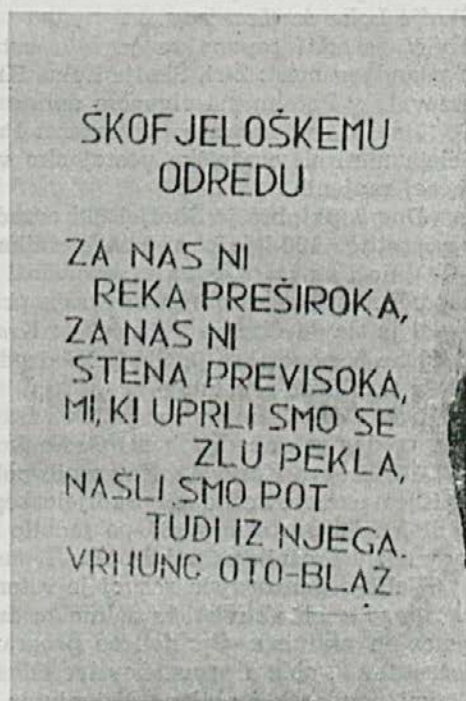
Na predvečer 1. maja so goreli številni kresovi na hribih nad dolino. Pri-žgali so jih aktivisti in borci.

V dneh 3. in 6. maja so prešernovci v bojih z Nemci izvedli prehranje-valno akcijo v Dolenji vasi in na Bukovici in pri tem požgali most na Luši.

Sredi maja so prešernovci v Virmašah pri Škofji Loki zaplenili znaten vojaški plen in se 16. maja na Lavtarskem vrhu 10 ur borili z Nemci. Nemci so se spričo velikih izgub umaknili, partizani pa so imeli 9 mrtvih in 5 ranjenih. Hkrati je bila Gradnikova brigada na Bitenjski planini v Jelovici, od koder se je odpravljala v napad na sovražnikove postojanke v Bohinjski dolini.

Spominski kamen Škofjeloškemu odredu nad Rovtom, odkrit jeseni 1972

Napis, vklesan na spominskem kamnu nad Rovtom

Dne 22. in 23. maja so prešernovci imeli hude boje z Nemci v Jelovici, 1. in 2. bataljon sta imela v teh bojih 15 mrtvih in nekaj pogrešanih borcev, 12 ranjencev so Nemci zajeli in jih postrelili.

Dne 3. junija je na Hrastniku imel 2. bataljon Prešernove brigade hude boje z Nemci.

Dne 12. junija so Nemci in domobranci zaradi izdaje presenetili člane okrožne in rajonske gospodarske komisije. Padlo je 5 borcev in 4 civilne osebe. Zakrajškova domačija pod Lenartom je bila izropana in domači zaprti. Po isti izdaji je bil 6. julija napaden bunker okrožnega komiteja KPS Škofja Loka (v Blegošu) in je bila pri tem ubita aktivistka Slavka.

Od 14. do 20. junija je bila XXXI. divizija na planinah v Jelovici z nalogo, da od tu ruši železniško progo Škofja Loka—Radovljica. Dne 17. junija so Nemci bombardirali Mošenjsko planino. V bojih so se brigade umaknile na planino Pečano za Ratitovcem in od tod čez Torko, mimo Ščurka v Davčo.

V začetku julija so se brigade XXXI. divizije (Gradnikova, Prešernova in Vojkova) udeležile napada na Baško grapo na sektorju od Podbrda do Koritnice.

Dne 30. julija je GŠ NOV in POS objavil ukaz o ustanovitvi odredov, med temi Škofjeloškega. Sestavljale so ga enote: štab, dva bataljona, sabotažno-minerska četa, obveščevalni center, bolnišnica, puškarska delavnica in ciklostilna tehnika. Ob ustanovitvi je imel okrog 300 borcev. Sabotažna četa si je zatem ustvarila nekakšno bazo na Čepulah pod Mohorjem, od koder je odhajala v uspešne akcije med sovražnikove postojanke in na železniško progo od Škofje Loke do Kranja.

V začetku septembra je bilo ustanovljeno Gorenjsko vojno področje s Komandami mest: Žiri, Škofja Loka, Kranj. Komanda področja se je največ zadrževala v Potoku, na območju doline pa tudi KM Škofja Loka in Kranj.

Dne 8. septembra so diverzanti Prešernove brigade in terenski delavci v Selcih minirali orožniško postojanko v Selcih, 11 orožnikov je bilo ubitih in precej ranjenih.

Dne 8. oktobra je Škofjeloški odred priredil v Martinj vrhu kulturni večer v počastitev 100-letnice rojstva pesnika Simona Gregorčiča.

V noči na 14. oktober so diverzanti XXXI. divizije pod zaščito prešernovcev napadli nemško-domobrantsko stražo pri mostu na Praprotnem. Napad ni uspel. Padel je slavní diverzant Poljak iz Krakova Tadeusz Sadewsky-Tomo.

Dne 5. novembra je Škofjeloški odred priredil na Rudnem miting v počastitev oktobrske revolucije.

Od 19. do 21. novembra je XXXI. divizija napadala in osvobodila Železnike. Neposredno so napadali borci Gradnikove brigade in jurišnega bataljona XIX. SNOUB Srečka Kosovela. Na raznih položajih v dolini so bile enote Prešernove in Kosovelove brigade ter Škofjeloškega odreda, da so zavarovale napadalce. Padlo je 13 partizanov, 35 pa je bilo ranjenih. Nemci so imeli 29 ubitih, 21 ranjenih, 1 orožnik pa je bil ujet.

Velik organizacijski razvoj je v tem letu doseglo politično delo na terenu. Aprila so imeli aktivisti te doline že drugo posvetovanje. Zbralo se je 34 aktivistov in aktivistk. Sprejeli so program tekmovanja, ki je bilo razpisano za počastitev 3. obletnice ustanovitve OF in je trajalo od 27. aprila do 27. junija. Glavni poudarek je bil na širjenju in utrjevanju organizacije OF na terenu, mobilizaciji za partizane in zbiranju materialne pomoči enotam. V dolini je bilo že 20 vaških odborov OF.

Med prebivalstvom je bilo treba veliko delati proti vplivu domobranske propagande, na odpravljanju nekdanjih strankarskih razprtij in za enotnost članstva OF. Spomladi je bil ustanovljen okraj Selca—Poljane, proti koncu oktobra pa sta bila v škofjeloškem okrožju iz dotedanjih 6 ustanovljena le dva okraja, in sicer za območji: Škofja Loka—Medvode—Smlednik ter Selca—Poljane—Žiri. Kasneje je območje Žiri—Ledine postalo samostojen okraj.

V dneh od 5. do 11. novembra so bile v dolini volitve v krajevne odbore OF in za delegate v okrajno skupščino OF. Dolina je bila razdeljena na pet vaških okolišev, in sicer:

I. Železniki—Jesenovec, Češnjica, Studeno, Martinj vrh, Ojstri vrh—Smo-leva.

II. Zgornja Davča—Podporezen, Spodnja Davča, Potok, Zala, Osojnik, Zali log.

III. Rudno—Dražgoše, Podlonk—Prtoč, Bukovica—Dolenja vas, Selca, Lajše, Kališe.

IV. Lenart—Ravni, Rovt, Stirpnik, Dragobaček, Rastovka, Golica, Zgornja in Spodnja Luša, Rantovše, Krivo brdo, Tomaž, Praprotno.

V. Ševlje—Knape, Bukovica, Strmica, Pozirno, Zabrekve, Topole, V vaseh: Sorica, Danje, Ravne, Zabrdno in Torka volitev ni bilo. Ker Železniki tedaj še niso bili osvobojeni, so se volivci zbrali 7. novembra v Studenski grapi in tam volili. V vsakem od navedenih volilnih okolišev je volitve pripravila in izvedla posebej določena volilna ekipa (komisija) 3 do 5 članov. Ker na območju doline ni bilo še posebnih volitev za člane krajevnih narodnoosvobodilnih odborov, so funkcijo KNOO prevzeli krajevni odbori OF, izvoljeni na teh volitvah.

Z rastjo narodnoosvobodilnega boja so se proti koncu leta 1943 začela organizirana prizadevanja za vzpostavitev slovenske osnovne šole na osvobojenem in delno osvobojenem ozemlju, Narodnoosvobodilni svet za Primorsko je že 22. oktobra 1943 objavil odlok o ustanavljanju slovenskih šol. Tako je tudi na Cerkljanskem tisto jesen že nastalo več osnovnih šol, ki jih je prebivalstvo sprejelo z največjim zadovoljstvom, saj tam že 25 let ni bilo slovenske šole. To je vplivalo tudi na organiziranje šolstva v Davči in Potoku, kjer je bil ta vpliv s cerkljanske strani neposreden. V Davči in Potoku zasledimo začetke osnovnega šolstva že pred zimo 1943/44, solidneje in organizirano delo na tem področju v dolini pa se je začelo spomladi tega leta. Okrajni odbor OF je tedaj ustanovil referat za šolstvo in prosveto in s tem se je v dolini začelo organizirano delo na vzpostavitvi osnovnega šolstva že med vojno. Osnovnošolski pouk so organizirali v Davči, Potoku, Martinj vrhu, na Zalem logu, pri Lenartu, Podlonkom, na Rudnem in za otroke vasi Kališe—Lajše. Bolj ali manj reden osnovni pouk je bil tudi na Češnjici, na Studenem in celo v Selcih, kjer je bila orožniška postojanka. Po osvoboditvi Železnikov se je že decembra pričel pouk tudi tu. Za nekakšno osrednjo osnovno šolo v tem času velja Martinj vrh. Ob teh osnovnih šolah so bili ustanovljeni pionirski odredi, od katerih je zlasti znan pionirski odred Rdeča roža oziroma Ratitovec v Železnikih. Člani tega pionirskega odreda so po svojih močeh precej pomagali partizanskim enotam in tudi sami zavarovali pouk pred morebitnim vdorom sovražnika iz postojanke v Selcih.

V zvezi z organizacijo šolstva na Gorenjskem je imelo odločilen vpliv posvetovanje gorenjskih aktivistov aprila 1944 v Jelovici in zatem prva učiteljska konferenca na Gorenjskem, ki je bila 7. septembra t. l. pri Podgrivarju v Davči. Jeseni so bili pri teh šolah izvoljeni še roditeljski sveti, ki so resnično

mного pomagali, predvsem v materialnem, organizacijskem in moralnem pogledu. Novembra je bil za prosvetne delavce (predvsem so bila to mlajša dekleta kot učiteljice) ustanovljen sindikat prosvetnih delavcev, ki je po strokovni plati pomagal reševati mnoge probleme in težave.

Od spomladi do poletja so se na območju Davče, Potoka, Osojnika, Martinj vrha in Žetine razporedila vodstva pokrajinskih in okrožnih vodstev: KPS, SKOJ, OF, NOO, SPŽZ, ZSM, gospodarske komisije, Narodne zaščite ter številne ciklostilne tehnike. Od tod so bile razpredene kurirske linije v razne smeri. To območje je tako postalo središče NOB Gorenjske, kar je ostalo do konca vojne.

1945

S približevanjem fronte v Italiji in na Balkanu je Slovenija postala neposredno vojaško operativno zaledje, prek katerega so se premikale velike operativne enote in se končno tudi tu nakopičile. To je povzročilo naglo povečanje nemškega in satelitskega vojaštva tudi na Gorenjskem, kar se je stopnjevalo prav do maja tega leta.

Velike spomladanske ofenzive na IX. korpus, ki je imela dva dela: »Frühlingsanfang« (Pričetek pomladi) od 19. do 24. marca in »Winterende« (Konec zime) od 24. marca do 2. aprila, so se z gorenjske strani udeležile naslednje nemške enote:

— 14. SS divizija: 29., 30. in 31. pehotni polk, artilerijski polk, dopolnilni polk, skupaj nekaj nad 8.000 moških;

— 13. SS policijski polk: trije bataljoni, skupaj 1.800 moških, je bil v začetku marca prepeljan s Koroške;

— 17. SS policijski polk, podobne formacije kot 13. SSpp, prepeljan s Štajerske in Koroške;

— 28. SS policijski polk, podobne formacije kot 13. SSpp, januarja prepeljan s Štajerske.

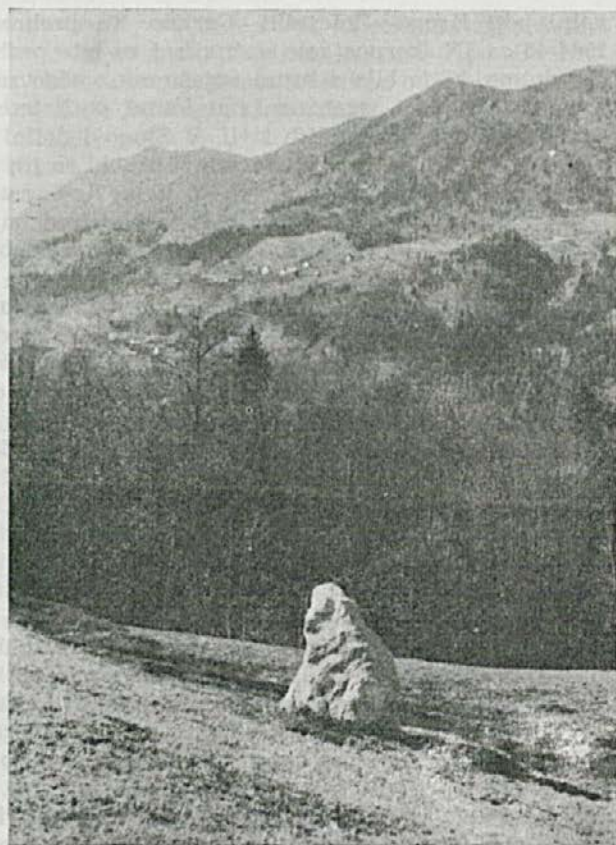
13., 17. in 28. SS policijski polk so v tej poslednji sovražnikovi ofenzivi postavili zaporo na črti: Škofja Loka—Selca—Podbrdo, ofenzivni sunek pa so izvršile enote 14. SS divizije, ki so preplavile teren čez Jelovico, prek Selške doline, čez Blegoš in Porezen na Cerkljansko ter nazaj, dokler se 7. aprila niso umaknile tudi z Jelovice. S podobnimi silami je bila istočasno vzpostavljena zapora na črti: Škofja Loka—Žiri—Idrija in prečesan teren Polhograjskih Dolomitov, Škofjeloškega hribovja in širše žirovsko območje. Tako so si Rösenerjevi policijski polki še zadnjič v tej vojni s požiganjem naših domov in zločini nad prebivalstvom zaslužili slavo zločinske vojske. Prav to je na primorski strani počela operativna skupina »Blank«, ki jo je sestavil in vodil vojni zločinec Globočnik v Trstu.

Domobranci, ki so se udeležili te sovražnikove ofenzive, so opravili delo mrhovinarja. Kot požigalci in klavci so obračunavali z našimi zavednimi ljudmi. Sodelovali so tudi vlasovci, tj. pripadniki »Ruske osvobodilne armade«, ki jo je vodil vojni ujetnik in izdajalski bivši general Rdeče armade Vlasov. Na primorski strani so se poleg Nemcev ofenzive udeležili tudi pripadniki Srbskega prostovoljnega korpusa in četniških enot, ki so se umikali proti zahodu.

Še v teh zadnjih tednih in mesecih okupacije je bilo v dolini aretiranih in zaprtih nekaj oseb, in sicer: 4 moški in 6 žensk.

Spominski kamen nad
Topoljami, kjer je padel
komandant Škofjeloškega
odreda Blaž Ostrovrhar.
V ozadju Selške Lajše in
Jelovica

Foto France Planina

Prešernova brigada in Škofjeloški odred sta se izmenično zadrževala okrog Železnikov in jih branila pred morebitnim vdorom sovražnika iz postojanke v Selcih. Pod zaščito borcev Škofjeloškega odreda je 20. januarja igralska skupina IX. korpusa priredila v Železnikih velik miting za borce in prebivalstvo.

Zadnje dni januarja in prve dni februarja je Prešernova brigada vodila hujše boje na sektorju Mohor—Jamnik—Topole, kjer je branila Nemcem dostop v dolino z gorenjske strani. Dne 7. in 8. februarja so Nemci in domobranci za 2 dni vdrli v Železnike ter terorizirali prebivalstvo, 10. in 11. februarja je imel Škofjeloški odred trde boje z Nemci na območju: Četena ravan, Rovt, Ojstri vrh, Martinj vrh.

V noči na 10. marec je XXXI. divizija napadla in likvidirala domobransko postojanko Kališe—Sv. Križ, ki je bila na novo formirana. Divizijske enote so na širšem območju zavarovale in zaprle dostope v dolino, napad pa je uspešno izvedla Prešernova brigada. Pri tem sta padla 2 borca, 5 pa jih je bilo huje ranjenih, med njimi tudi komisar brigade. Padlo je 10 domobrancev, 5 je bilo ujetih in prešernovci so dobili znaten plen v orožju, municiji in vojaški opremi.

Likvidacija te domobranske postojanke je bila nujna iz dveh razlogov. Prvič zaradi tega, da se domobranstvo v dolini zatre kot sovražen politični element. Drugič tudi zaradi tega, ker je bila ta postojanka prav na prehranje-

valni poti Kropa—Železniki—Cerkno. Ta prehranjevalna pot je bila pozimi 1944/45 za IX. korpus zelo važna, saj so bile prehranjevalne poti prek Vipavske doline, ki je bila s tujim vojaštvom močno zasedena, praktično pretrgane. Korpus si je torej organiziral nov kanal, po katerem je z Gorenjske organiziral dovoz vsaj najpotrebnejših živil. V Slugovi dolini je bila tedaj montirana celo vlečnica, po kateri so pretovarjali živila, ki so jih do tja pripeljali in jih potem vozili na cerkljansko stran.

V noči na 17. marec je Škofjeloški odred napadel postojanko v Selcih in Dolenji vasi.

Ob začetku velike in poslednje sovražnikove ofenzive (24. marca) so bile na območju Davče in Potoka zbrane naslednje enote in ustanove: XIX. SNOUB Srečka Kosovela, Škofjeloški odred, italijanska divizija »Garibaldi Natisone« z brigadama: Trieste in Antonio Gramsci, igralska skupina IX. korpusa, Gorenjsko vojno področje s KM Škofja Loka, intendantska skupina IX. korpusa s transportno četo, od civilnih oblastnih ustanov pa: Oblastni komite KPS za Gorenjsko, pokrajinski odbori OF, NOO, SPZZ, ZSM; prav tako okrožna vodstva s številnimi okrajnimi aktivisti. Na vojaški cesti od Črnega kala proti Rovtu se je formirala kolona: Škofjeloški odred, Oblastni komite KPS z zaščitnim bataljonom, brigada Antonio Gramsci. Dne 25. marca je bila ob srečanju z močnimi sovražnikovimi enotami nad Rovtom razbita. Občutnejše izgube je utrpel Škofjeloški odred, medtem ko so se ostale enote po skupinah sorazmerno srečno pretolkle skozi ofenzivo. 1. aprila sta za vasjo Delnice (Poljanska dolina) padla organizacijski sekretar ObKom Jama Štucin-Cvetko in zdravnik dr. Stanko Škulj-dr. Koko, 5. aprila pa je pri Topolah nad Selci padel komandant Škofjeloškega odreda Oto Vrhunc-Blaž Ostrovrhar.

Druge enote in ustanove, pri katerih se je zadrževal pooblaščen delegat štaba IX. korpusa, so se sprva grupirale v dve koloni, da bi se vsaka po svoji poti prebila prek doline v Ratitovec in Jelovico. Ker pa to ni uspelo, se je večja kolona, ki so jo pretežno sestavljali aktivisti (pokrajinske, okrožne in okrajne ustanove), srečno izvila iz obkolitve in prek Petrovega brda in čez Vrh Bače prišla na bohinjso stran. Kosovelova brigada se je ločeno po bataljonih umaknila na Porezen, kjer je doživela hude izgube.

Te spomladanske sovražnikove ofenzive se je Prešernova brigada udeležila v sestavu XXXI. divizije na primorski strani. Proti koncu aprila so se brigade te divizije: Gradnikova, Prešernova in Vojkova usmerile proti Soči, kamor so prišle 1. maja. Tega dne so prešernovci osvobajali Gorico, Škofjeloški odred se je v dneh od 7. do 15. aprila zbiral na sektorju: Železniki—Smoleva—Martinj vrh. Od 15. do 22. aprila je na sektorju Gabrška gora—Mlaka—Ojstri vrh uspešno zavračal močne sovražnikove patrulje, ki so hotele prodreti po vojaški cesti proti Blegošu. Potem je bil poklican na Primorsko, kjer je sodeloval pri osvobajanju Solkana in Gorice skupaj s Prešernovo brigado.

Dne 5. maja so borci Škofjeloškega odreda zavarovali Ajdovščino, ko je v njej prvič zasedala nova slovenska vlada.

V začetku tega leta je politično delo na terenu lepo napredovalo. Okrožni komite KPS Škofja Loka je poročal Oblastnemu komiteju KPS za Gorenjsko 21. januarja tudi naslednje: »...V okraju Selca—Poljane je 54 voljenih odborov OF, kateri so politična in obenem narodna oblast v vasi. V teh odborih so povezani tudi zastopniki mladine ter so bili tudi voljeni v nje, kot tudi SPZZ — žene. Mnogi odbori že rešujejo čisto aktualne probleme vasi, kateri se pojavljajo na področju njihovega dela ter izvršujejo vse naloge, prejete od Okrajnega

odbora OF. Vršijo tudi že kampanjo za volitve v NOO, ki se bodo v predvidenem času začele izvajati. Postavljene so že tudi volilne komisije...»

Tako pripravljene volitve v krajevne narodnoosvobodilne odbore pa se med vojno v dolini niso izvedle, ker so vojni dogodki prehiteli delo aktivistov na terenu.

Med sovražnikovo ofenzivo in po njej, ko sta operativni enoti odšli na drugo področje, je bila dolina več ali manj prepuščena pobesnelemu okupatorju in njegovim pomagačem, ki se jim je naglo bližal konec. Krajevni odbori (OF, SPŽZ in ZSM) so prizadetemu prebivalstvu pomagali, kolikor je pač bilo v tistih razmerah mogoče.

Dne 2. maja je pokrajinski referent za šolstvo že razposlal okrožnico, v kateri je dal napotke za organiziranje osnove šole v osvobojeni domovini, 6. maja sta se Gorenjsko vojno področje in KM Škofja Loka ustavila na Zalem logu in se tu pripravljala za pohod po dolini. V noči na 8. maj so orožniki in domobranci zapustili še zadnjo postojanko v dolini in se umaknili proti Karavankam. Popoldne 9. maja so ljudje iz doline že prišli v osvobojeno Škofjo Loko.

Največji uspeh Osvobodilne fronte je poleg osvoboditve v tem, da je odpravila bivše stranke in njihove razprtije. Pod nekoč tako »domoljubnimi« gesli bivših meščanskih strank se ni niti začel niti vodil narodnoosvobodilni boj. Pod vodstvom Komunistične partije Slovenije je OF boj začela in ga vodila do zmagovitega konca. Ustvarjena je bila narodna in socialna enotnost tudi v tej dolini. Družbeno in socialno enotni so se ljudje s skupnimi močmi lotili obnove in razvoja gospodarstva, kar je privedlo do industrializacije doline in ji odprlo pot razvoja. Politična podlaga temu je OF oziroma njena naslednica Socialistična zveza delovnih ljudi.

Viri in literatura

— Brošura GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO, izdaja maja 1961 in izdaja decembra 1961, Izdal Muzej revolucije v Kranju. — Ivan Križnar: Vstaja in začetki NOB na Gorenjskem, revija Borec št. 6/7, leto 1971. — Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani: Škofjeloško okrožje, fascikel 679; Poverjenišstvo IOOF za Gorenjsko, fascikel 466/III. — Rado Jan: Partizansko šolstvo na Loškem ozemlju, LR X-1963; C. Zupanc: Iz dnevnika Lokačeve mame, LR XVI-1969; L. Jugović in J. Berčič: Seznam žrtev fašističnega nasilja v loški občini, LR XVI-1969. — Občinski odbor ZZB NOV: podatki o padlih borcih in žrtvah. — Škofjeloški muzej: topografija NOB. — Stanko Petelin: GRADNIKOVA BRIGADA, knjižnica NOV in POS 7, PREŠERNOVA BRIGADA, knjižnica NOV in POS 11, VOJKOVA BRIGADA, knjižnica NOV in POS 19. — Tone Lotrič: ŠKOFJELOŠKI ODRED, knjižnica NOV in POS 26/II. — Ivan Jan: DRAŽGOŠE, Zavod Borec, Ljubljana 1961. — Ivan Jan: DRAŽGOŠKA BITKA, Partizanska knjiga, Ljubljana 1971.